

10. Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа : наказ Мінфіну України від 30.05.2012 р. № 631 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 64. – Ст. 2627.

11. Про форматно-логічний контроль правильності заповнення граф вантажної митної декларації при імпорті шин походженням з Республіки Білорусь [Електронний ресурс] : лист ДМСУ 25.03.2011 р. № 11/3-10.18/4984-ЕП. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1025.18467.0>.

12. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо використання програмно-технічного модуля “Інформаційний термінал” : наказ ДМСУ № 216 від 12.04.2012 р. // Митна газета. – 2012. – № 9.

13. Про адміністративний позов товариства з обмеженою відповідальністю “Торговий Дім “СвразРесурс” Україна” до Дніпропетровської митниці [Електронний ресурс] : Постанова Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 5 грудня 2012 р. Справа № 2а/0470/10979/12. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28833102>.

14. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній службі України : наказ Мінфіну України № 597 від 24.05.2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 45 (22.06.2012). – Ст. 1792.

УДК 341.1:339.543

С. М. Перепьолкін, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного та міжнародного
права Дніпропетровського державного університе-
ту внутрішніх справ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ МИТНИХ ВІДНОСИН: СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Наука міжнародного права виникла з практики міжнародно-правового регулювання міжнародних відносин і розвивається на її основі. Виходячи з цього, у статті на підставі загального аналізу навчальної літератури та наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних дослідників визначено стан наукової розробленості проблем теорії і практики міжнародно-правового регулювання міжнародних митних відносин і запропоновано перспективні напрямки наукових досліджень у цій галузі.

Наука международного права возникла из практики международно-правового регулирования международных отношений и развивается на ее основе. Исходя из этого, в статье на основании общего анализа учебной литературы и научных публикаций отечественных и зарубежных исследователей определено состояние научной разработанности проблем теории и практики международно-правового регулирования международных таможенных отношений и предложены перспективные направления научных исследований в этой области.

International law science arose from the practice of international legal regulation of international relations and now it is developing on its basis. Based on the appointed, on the basis of a general analysis of textbooks and scientific publications of the domestic and foreign researchers, the scientific elaboration of problems of the theory and practice of international legal regulation of the international customs relations was defined and the perspective ways of research in this field were suggested.

© С. М. Перепьолкін, 2013

Ключові слова. Міжнародно-правове регулювання, наука міжнародного права, міжнародне митне право, система права.

Вступ. Усвідомлення державами необхідності співробітництва незалежно від їх політичних, економічних і соціальних систем у різних галузях міжнародних відносин для підтримання міжнародного миру і безпеки та сприяння міжнародній економічній стабільності й прогресу відображується в розширенні сфери міжнародно-правового регулювання та появи в системі міжнародного права низки нових інститутів і галузей. Так, зацікавленість міжнародного співтовариства у правовому закріпленні, впорядкуванні та розвитку міжнародних митних відносин привела до накопичення в межах міжнародного права значного обсягу нормативного матеріалу, а в наукових колах наприкінці 90-х рр. XX ст. – до дискусії з формування в системі загального міжнародного права нового комплексу взаємопов'язаних норм під назвою “міжнародне митне право”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, дає підстави для висновку, що більшість наявних праць має вузькоспеціалізований описовий характер, навчальна література (підручники, навчальні посібники), яка тривалий час визнавалась основоположною у даній галузі, за своїм змістом і структурою вже не відповідає реаліям і вимогам сьогодення, а відсутність комплексних, системних досліджень загальнотеоретичних і практичних проблем правового регулювання міжнародних митних відносин сприяє появі дискусійних підходів до наукового пізнання та викладання міжнародного митного права.

Вивчаючи зазначену проблематику, автор проаналізував праці багатьох дослідників, серед яких: С. Т. Алібєков, К. Верст, Л. І. Волова, Г.-М. Вольфганг, К. Г. Борисов, О. В. Гребенников, К. Делімур, Є. В. Додін, О. Д. Єршов, Б. А. Кормич, М. Люкс, А. В. Мазур, В. М. Малиновська, В. В. Мицик, С. М. Овчинников, К. К. Сандровський, О. В. Шорников, Н. В. Живенко.

Постановка завдання. Мета статті – визначення стану наукової розробленості проблем теорії і практики міжнародно-правового регулювання міжнародних митних відносин, виокремлення тих видів міжнародних митних відносин і норм міжнародного митного права, які вже аналізувалися, а також вивчення перспективних напрямків наукових досліджень у цій царині.

Результати дослідження. Наука міжнародного права – явище складне та багатогранне. Її виникнення та розвиток пов'язували з потребою розв'язання практичних проблем правового регулювання міжнародних публічних відносин, а сучасний стан – з особливостями становлення внутрішньої будови системи міжнародного права.

Юристи-міжнародники неодноразово звертали увагу на те, що міжнародне право – достатньо складна і специфічна правова система, дослідження якої має велике теоретичне та практичне значення [1, 242], що немає загально визнаної, офіційної системи його норм та інститутів [2, 94], а виявлення її структурних елементів зараховано до практичних завдань науки міжнародного права [3, 44].

Так, Г. І. Тункін, згадуючи про внесок міжнародно-правової доктрини в розвиток міжнародного права, зазначав, що у XIX ст. і навіть на початку XX ст. багато юристів розглядали міжнародне право здебільшого як “доктринальне право”, “право вчених”. Вони приписували науці міжнародного права роль не лише його констататора, а також і творця його норм [4, 211].

Стверджуючи, що наука міжнародного права відіграє роль неофіційної кодифікації міжнародного права, С. Б. Крилов наголошував, що в міжнародній практиці заведено звертатися до підручника якого-небудь поважного вченого і, посилаючись на його висловлювання, констатувати ту чи іншу міжнародну практику, той чи інший міжнародний звичай [5, 27–28].

Незважаючи на те, що нині доктрини найбільш кваліфікованих спеціалістів з публічного права різних націй визнаються лише як допоміжний засіб для визначення міжнародно-правових норм, на нашу думку, вони продовжують відігравати значну роль у процесі формування й розвитку його системи.

Важливого значення погляди різних спеціалістів з публічного права набувають і для дослідження правової природи міжнародного митного права, про формування якого в системі міжнародного права вже неодноразово згадувалося, проте більш-менш єдиного наукового підходу до його пізнання так і не було сформовано. Про необхідність наукового осмислення змісту та сутності юридичної природи міжнародного митного права на початку ХХІ ст., визначення характеристик, властивих міждержавним відносинам, що регулюються його нормами, особливостей правового статусу суб'єктів таких відносин тощо у своїх працях наголошують й інші дослідники [6, 565; 7, 25; 8, 76].

Корисною зазначена діяльність може бути й для проведення лекційних і семінарських занять з навчальної дисципліни “Міжнародне митне право”, яка викладається в численних вітчизняних і закордонних вищих навчальних закладах, тому що наукова продукція у цій галузі залишається достатньо скромною. Ще у 1958 р. проф. Г. К. Матвеев зазначав: “Плідна наукова робота викладача вишу – запорука його гарних лекцій. Без поглибленої науково-дослідної роботи неможливо уявити викладача вишу” [9, 94].

Відоміший представник вітчизняної міжнародно-правової доктрини, який пов'язував міжнародно-правове регулювання митних відносин з дією міжнародного митного права, – К. К. Сандровський. В опублікованому у 2001 р. авторському підручнику “Міжнародне митне право”, донині єдиному в Україні, учений запропонував розглядати міжнародне митне право як самостійну галузь міжнародного права, котра складається з принципів і норм, що регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права в процесі їх співробітництва з митних і пов'язаних з ними питань міжнародних економічних, торговельних, транспортних зв'язків і туризму [10, 32].

Слід зауважити, що К. К. Сандровський не завжди дотримувався вищезгаданих поглядів на міжнародно-правову регламентацію митних відносин. У 1971 р., характеризуючи систему позитивного митного права, він зазначав, що міжнародне митне право не входить до системи права і виступає лише елементом науки права [11, 47]. Можна погодитися з таким висловлюванням, але за умови, що йдеться про систему внутрішньодержавного позитивного митного права та його науку. Там само автор писав: “Справа в тому, що коли автономне митне право та міжнародне право (у митних відносинах між державами) – це об'єктивно існуючі групи норм, що є реальними правовими матеріями, то міжнародне митне право, на відміну від них, – це компонент, який хоча й відображає явища дійсного життя, але такий, що не має власної, самостійної основи. Він може виступати лише як певний комплекс різносистемних норм, і то скоріше у плані доктринальному, ніж у позитивно-правовому” [11, 47].

Зміну власних поглядів на початку нового тисячоліття автор пояснював виникненням необхідних умов для визнання сукупності норм міжнародного права, що регулюють міждержавні митні відносини, як самостійної галузі міжнародного права. До переліку останніх включено: специфіку об'єкта регулювання; особливості джерел права та способів їх створення; обсяг правового матеріалу; політико-економічну потребу і зацікавленість міжнародного співтовариства у подальшому розвитку співробітництва з митних питань [10, 32–33].

У Російській Федерації аналогічну сферу досліджував К. Г. Борисов. Указуючи на те, що міжнародне митне право перебуває на стадії становлення, автор зазначав, що досліджувати його системи дуже складно й робити це можна лише емпірично, ураховуючи чинну практику міждержавних і міжнародних митних зв'язків у світовому співтоваристві. Міжнародне митне право, на його думку, можна визначити як узагальнені правила та зобов'язання, встановлені державами на договірній основі, норми та принципи, що регулюють їхні відносини у сфері міждержавного митного співробітництва [12, 15].

Роботи К. К. Сандровського і К. Г. Борисова суттєво вплинули на започаткування наукової дискусії навколо різних питань міжнародно-правового регулювання міжнародних митних відносин, на зміст і структуру навчальної дисципліни “Міжнародне митне право”, а також на її зарахування до навчальних планів як відомчих, так й інших вищих навчальних закладів різних держав.

Не применшуючи внеску К. К. Сандровського і К. Г. Борисова у справу наукового пізнання та викладання міжнародного митного права, слід згадати про ті положення, які не тільки не знайшли належного висвітлення в їхніх працях чи мають дискусійний характер, а й донині залишаються майже недослідженими.

Так, незрозумілою залишається думка К. К. Сандровського, щодо запропонованої необхідності введення у науковий обіг такої суто теоретично парадигми: “Міжнародне митне право – підгалузь міжнародного адміністративного права” [10, 30]. Адже, як було зазначено вище, він обґрунтував самостійність міжнародного митного права в системі міжнародного публічного права. Дискусійною нині залишається й визначена К. К. Сандровським закономірність визнання міжнародного митного права самостійною галуззю в системі загального міжнародного права [10, 33]. Щодо цього питання в науці міжнародного права сформувалося два основних наукових підходи. Одні науковці визнають самостійність галузі міжнародного митного права в системі міжнародного права [8, 75; 13, 67; 14, 52], інші – згадують про неї як про підгалузь міжнародного економічного права [7, 26; 15, 234; 16, 57] тощо.

Додаткової аргументації, на нашу думку, потребують також погляди авторів щодо визнання митних органів країн, фізичних та юридичних осіб, неурядових міжнародних організацій і корпорацій суб’єктами певних міжнародних митних правовідносин [8, 80; 10, 43] чи похідними суб’єктами міжнародного митного права [17, 80].

Водночас донині залишається недослідженою правосуб’єктність і безпосередня участь у міжнародних митних відносинах таких не одноразово згадуваних дослідниками суб’єктів загального міжнародного права, як народи та нації, що борються за створення власної держави, державоподібні утворення, а також згадувані в конвенціях Всесвітньої митної організації “окремі митні території”.

На окрему увагу науковців заслуговують також питання визначення предмета міжнародного митного права і його системи, еволюції міжнародно-правового регулювання міжнародних митних відносин та періодизації історії міжнародного митного права, створення норм міжнародного митного права та їхньої реалізації у внутрішньодержавних системах права, зокрема в Україні, участь міжнародних неурядових організацій у розвитку міжнародно-правового регулювання митних відносин тощо.

Залишаючи поза межами даної праці різні напрямки наукових інтересів, що потребують подальшого вивчення в процесі розвитку доктрини міжнародного митного права, треба відзначити, що найбільшу увагу дослідники завжди приділяли описові положень окремих міжнародно-правових актів (митних конвенцій, угод і резолюцій міжнародних організацій) та загальній характеристиці діяльності Всесвітньої митної організації. Крім вищезгаданих дослідників міжнародного митного права, до переліку осіб, що аналізували відповідні положення у межах своїх праць, також можна зарахувати: К. Вірта, Н. Е. Буваєву, Г.-М. Вольфганга, Б. Голдстейна, О. В. Гребенникова, К. Делімура, Є. В. Додіна, С. М. Тунгускову-Кузьміну, С. В. Ківалова, О. О. Костіна, А. В. Мазура, Т. Моравецза, Д. В. Приймаченка, А. Ю. Райкову, Д. Роветта, Ю. В. Сергеева та ін.

Висновки. Ознайомлення з працями згаданих у даній статті науковців дає підстави стверджувати, що хоча окремі практичні питання правового регулювання міжнародних митних відносин, завдяки важливому значенню для налагодження тісної міждержавної взаємодії, час від часу все ж таки отримують розвиток у рамках самостійних дисертаційних досліджень, у міжнародно-правовій доктрині нині відсутні комплексні, системні дослідження правової природи норм міжнародного митного права.

Констатуючи в цілому наявність недостатньої уваги з боку юристів-міжнародників до теоретичних і практичних проблем міжнародно-правового регулювання міжнародних митних відносин, слід відзначити, що жоден з науковців не заперечує появу та формування в межах міжнародного права нової системи норм, а саме норм міжнародного митного права.

Хоча юридична природа норм міжнародного митного права нині залишається недостатньо дослідженою, на нашу думку, активна наукова дискусія в цій царині сприятиме розв'язанню більшості наявних проблем, що заважають встановленню адекватного змісту міжнародного митного права та визначенню його місця в системі сучасного міжнародного права.

Література

1. Курс международного права : в 7 т. / [Баскин Ю. А., Крылов Н. Б., Левин Д. Б. и др.; отв. ред. Р. А. Мюллерсон, Г. И. Тункин]. – М. : Наука, 1989. – Т. 1 : Понятие, предмет и система международного права. – 360 с.
2. Левин Д. Б. Актуальные проблемы теории международного права / Левин Д. Б. – М. : Наука, 1974. – 264 с.
3. Ушаков Н. А. Проблемы теории международного права : монография / Ушаков Н. А. – М. : Наука, 1988. – 191 с.
4. Тункин Г. И. Теория международного права : монография / Тункин Г. И. – М. : Междунар. отношения, 1970. – 512 с.
5. Международное право : учеб. для юрид. ин-тов и фак. / [Грабарь В. Э., Дурденевский В. Н., Кожевников Ф. И. и др.] ; под общ. ред. В. Н. Дурденевского и С. Б. Крылова. – М. : Юриздат, 1947. – 612 с.
6. Перепада О. В. Актуальні питання теорії міжнародного митного права / О. В. Перепада // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 35. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. – С. 564–571.
7. Волова Л. И. Международное таможенное право / Л. И. Волова // Международное публичное и частное право. – 2004. – № 3. – С. 25–31.
8. Кормич Б. А. Поняття та суб'єкти міжнародного митного права / Б. А. Кормич // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / гол. ред. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л. І. Кормич. – Одеса : Національний університет “Одеська юридична академія” : Південноукраїнський центр гендерних проблем, 2012. – Вип. 46. – С. 75–82.
9. Матвеев Г. К. Пути дальнейшего улучшения высшего юридического образования / Г. К. Матвеев // Советское государство и право. – 1958. – № 12. – С. 91–94.
10. Сандровский К. К. Международное таможенное право : учебник / К. К. Сандровский. – 2-е изд., испр. – К. : Знання, КОО, 2001. – 461 с.
11. Сандровский К. К. Таможенное право (общая часть) : учеб. пособие / Сандровский К. К. – К., 1971. – 97 с.
12. Борисов К. Г. Международное таможенное право : учеб. пособие / Борисов К. Г. – 2-е изд., доп. – М. : Изд-во РУДН, 2001. – 616 с.
13. Мицик В. В. Еволюція міжнародно-правового регулювання міжнародних митних відносин / В. В. Мицик // Вісн. Київ. ун-ту. Сер. Суспільно-політичні науки. – 1991. – № 4. – С. 62–67.
14. Малиновская В. М. Система международного таможенного права / В. М. Малиновская // Международное публичное и частное право. – 2006. – № 1. – С. 52–55.
15. Василенко В. А. Основы теории международного права / Василенко В. А. – К. : Вища школа. Головное изд-во, 1988. – 288 с.
16. Кучер Б. И. Международный экономический порядок (Вопросы правового регулирования международных экономических отношений) / Кучер Б. И. – К. : Вища школа. Головное изд-во, 1988. – 228 с.
17. Мицик В. В. Поняття, місце і роль сучасного митного права та його складових : міжнародного, національного і позитивного митного права країни / Мицик В. В. // Укр. часоп. міжнар. права. – 1994. – № 1. – С. 73–82.